

مالکیت ترکہ قبل از تصفیہ (در فقہ و حقوق موضوعہ)

مؤلفان:

کتب فاطمه قدرتی

استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه یاسوج

کتابخانه

پژوهشگر فقہ و حقوق اسلامی

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه	: قدرتی، فاطمه،
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: مالکیت ترکه قبل از تصفیه (در فقه و حقوق موضوعه) / مولفین فاطمه قدرتی / کبری بی‌غم.
مشخصات نشر	: تهران: مجد، ۱۳۹۶.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۸۳۳-۷
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: ارث (فقه)
موضوع	: (Inheritance and succession Islamic law
موضوع	: ارث -- ایران
موضوع	: Inheritance and succession -- Iran
شماره افزوده	: بی‌غم، کبری،
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۶ م ۴ق/ ۱۹۷ BP
رده بندی یوبی	: ۲۹۷/۳۷۸
شماره تائیدشناس ملی	: ۴۸۰۱۲۳۶

هرگونه تکثیر کامل یا قسمتی کتاب بدون اجازه پدیدآورنده، یا ناشر خلاف قانون، شرع و اخلاق است.
موارد تضاد را به دفتر مرکزی «مجد» گزارش فرمایید.

مالکیت ترکه قبل از تصفیه (در فقه و حقوق موضوعه)

تألیف: دکتر فاطمه قدرتی / کبری بی‌غم

انتشارات مجد

چاپ اول: ۱۳۹۶

تعداد: ۵۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ و منحصراً برای ناشر است.

دفتر مرکزی مجد:

تهران، میدان انقلاب تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۷ طبقه پنجم

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۱۲۰۷۸ - ۶۶۴۳۸۶

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۸۳۳-۷

ISBN: 978-600-193-833-7

شعبه فروردین: خیابان ۱۲ فروردین، مقابل تعزیرات، پلاک ۲۸۳، طبقه دوم تلفن: ۶۶۴۹۰۹۹۸

شعبه اردیبهشت: خیابان اردیبهشت (منیری جاوید)، تقاطع شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۹ تلفن: ۶۶۴۸۶۸۷۴

www.majdlaw.ir

E-mail: majdlaw92@gmail.com

سیستم اشتراک پذیری «مجد»:

ارسال پیامک حاوی نام و نام خانوادگی و شغل (در صورت تمایل) به شماره ۰۲۱۶۶۴۹۰۹۹۸
فصلنامه حقوقی مجد با ارائه مقالات اساتید مبرز حقوق کشور بطور منظم منتشر می‌شود.

فهرست مطالب

۱۱	پیشگفتار
۱۳	فصل اول: مفاهیم و تعاریف مقدماتی
۱۵	۱- مالکیت ترکه و تصفیه آن
۱۵	۱-۱- مفهوم مالکیت و انواع آن
۱۵	۱-۱-۱- واژه «مالکیت» در لغت
۱۵	۱-۱-۲- واژه «مالکیت» در اصطلاح فقهی و حقوقی
۲۰	۱-۳- انواع مالکیت
۲۳	۲- مفهوم ترکه ایت و میراث
۲۳	۲-۱- واژه «ترکه» در لغت
۲۳	۲-۲-۱- واژه «ترکه» در اصطلاح فقهی و حقوقی
۲۴	۲-۲-۲- واژه «ارث» و «میراث» در لغت
۲۵	۲-۲-۳- واژه «ارث» در اصطلاح فقهی و حقوقی
۲۶	۲-۳-۱- مفهوم «دارایی» و رابطه آن با «ترکه»
۲۷	۳- محدوده ترکه از حیث دارایی
۲۸	۳-۱- اموالی که به اتفاق داخل در ترکه هستند
۳۲	۳-۲- چیزهایی که در ترکه داخل نمی‌شوند
۳۶	۳-۳-۱- اختلاف نظر فقها در انتقال برخی اموال از طریق وراثت
۴۶	۴-۱- تحریر ترکه و تصفیه ترکه
۵۰	۴-۱-۱- حق درخواست تصفیه ترکه
۵۵	۴-۱-۲- نقش ورثه در تصفیه ترکه
۵۶	۴-۱-۳- نقش وصی و موصی له در تصفیه ترکه
۵۷	۲- شخصیت و اهلیت متوفی
۵۷	۲-۱- مفهوم اهلیت و شخصیت
۵۷	۲-۱-۱- واژه «اهلیت» در لغت
۵۷	۲-۱-۲- مفهوم «اهلیت» در اصطلاح فقهی و حقوقی
۵۹	۲-۱-۳- واژه «شخصیت» در لغت
۵۹	۲-۱-۴- مفهوم «شخصیت اشخاص حقیقی» در اصطلاح فقهی و حقوقی
۶۰	۲-۲- رابطه اهلیت و شخصیت
۶۱	۲-۳- انواع اهلیت در انسان

۶۱	 ۱-۳-۲- اهلیت تمتع
۶۲	 ۲-۳-۲- اهلیت استیفا
۶۴	 ۴-۲- انواع شخص و شخصیت
۶۴	 ۱-۴-۲- شخص حقیقی و حقوقی
۶۹	 ۲-۴-۲- شخصیت حقیقی و شخصیت حقوقی
۷۱	 ۳-۴-۲- رابطه شخصیت حقیقی و شخصیت حقوقی
۷۲	 ۳- ذمه و عهده متوفی
۷۲	 ۱-۳- مفهوم ذمه و عهده
۷۲	 ۱-۱-۱- واژه «ذمه» و «عهده» در لغت
۷۳	 ۱-۱-۲- واژه «ذمه» در اصطلاح فقهی و حقوقی
۷۵	 ۱-۳-۱- واژه «عهده» در اصطلاح فقهی و حقوقی
۷۶	 ۲-۳- رابطه ذمه و عهده
۷۶	 ۱-۲-۳- تکلیف ذمه و عهده
۷۷	 ۲-۲-۳- دوایمی ذمه و عهده
۷۹	 ۳-۳- رابطه ذمه و عهده با انواع اهلیت و شخصیت
۸۱	 فصل دوم: دیدگاه ها در مالکیت ترکه قبل از تصفیه
۸۳	 ۱- حقوق متعلق به ترکه قبل از تصفیه
۸۳	 ۱-۱- حقوق خود متوفی بر ترکه
۸۴	 ۲-۱- دیون و واجبات متوفی
۸۴	 ۱-۲-۱- بدهکاری های مالی (دیون وابسته به ائیان، مهریه، نفقه و...)
۸۶	 ۲-۲-۱- واجبات عبادی محض (حج، نماز و روزه)
۹۴	 ۳-۲-۱- واجبات عبادی- مالی (خمس و زکات)
۱۰۰	 ۳-۱- حقوقی که نه به سود و نه به زیان میت است
۱۰۰	 ۱-۳-۱- وصایای میت (حق موصی له و وصی)
۱۰۴	 ۲-۳-۱- منجزات مریض پس از فوت
۱۰۷	 ۲- نظریه مالکیت ورثه
۱۰۸	 ۱-۲- ادله قائلین به مالکیت ورثه
۱۱۱	 ۲-۲- نقد و بررسی دیدگاه مالکیت ورثه
۱۱۱	 ۱-۲-۲- پاسخ به ادله مورد استناد موافقین مالکیت ورثه
۱۱۳	 ۲-۲-۲- مناقشات وارده بر نظریه مالکیت ورثه
۱۲۵	 ۳- نظریه مالکیت حکمی متوفی
۱۲۵	 ۱-۳- ادله قائلین به مالکیت حکمی متوفی

۲-۳-۲- نقد و بررسی دیدگاه مالکیت حکمی متوفی	۱۲۹
۳-۲-۱- پاسخ به ادله مورد استناد موافقین مالکیت حکمی متوفی	۱۲۹
۳-۲-۱- مناقشات وارده بر نظریه مالکیت حکمی متوفی	۱۳۱
۴- نظریه مالکیت خداوند	۱۳۲
۴-۱- ادله قول به مالکیت خداوند	۱۳۲
۴-۲- نقد و بررسی دیدگاه مالکیت خداوند	۱۳۳
۵- نظریه تداوم اهلیت و مالکیت متوفی	۱۳۵
۵-۱- ادله بقای ذمه و اهلیت تمتع بعد از فوت	۱۳۶
۵-۲- مادیاتی از بقای اهلیت وجوب میت به واسطه بقای ذمه	۱۴۰
۵-۲-۱- صحت ابراء ذمه میت	۱۴۰
۵-۲-۲- صحت نکالت به بدن میت	۱۴۱
۵-۲-۳- صحت ضمانت برای دیون، بعد از فوت	۱۴۲
۵-۲-۴- مالکیت میت نسبت به دیه	۱۴۳
۵-۲-۵- مالکیت میت نسبت به حق قصاص و دیه بدل از آن	۱۴۴
۵-۳-۶- امکان ایجاد حقوق دین جدید متفرع بر سبب سابق برای میت	۱۴۹
۵-۳-۳- نقد و بررسی ادله قائلین به عدم بقای ذمه بعد از فوت	۱۴۹
۵-۳-۱- مناقشات وارده بر نظریه تداوم اهلیت و مالکیت میت و پاسخ آن	۱۵۱
فصل سوم: آثار فقهی و حقوقی پذیرش تداوم مالکیت متوفی	۱۵۷
۱- مالکیت نمائات و افزایش ترکه پس از مرگ	۱۵۹
۱-۱- مالکیت ابتدایی ورثه بر نمائات	۱۵۹
۱-۲- مالکیت انتقالی نمائات از میت به ورثه	۱۶۰
۲- تعیین طرف دین در دیون مؤجل متوفی، پس از فوت او	۱۶۱
۲-۱- احتمالات مختلف در تعیین طرف دیون؛ «ترکه»، «متوفی» و «ورثه»	۱۶۴
۲-۲- حدود مسئولیت ورثه نسبت به دیون و تعهدات متوفی	۱۶۶
۳- مالکیت دیه در قتل غیر عمد و دیه عوض از قصاص	۱۶۸
۳-۱- دیه در قتل خطا و شبه عمد	۱۶۹
۳-۱-۱- قتل خطای محض	۱۶۹
۳-۱-۲- قتل شبه عمد	۱۷۰
۳-۲- دیه عوض از قصاص در قتل عمد	۱۷۴
۳-۳- محدوده وارثان دیه	۱۷۶
۴- مالکیت حقوق بازنشستگی، سرمایه بیمه عمر و وجوه شرکت بیمه یا اداره کار	
بابت غرامات حوادث منجر به فوت	۱۷۸

- ۱-۴- حقوق بازنشستگی ۱۷۸
- ۲-۴- سرمایه بیمه عمر و وجوه شرکت بیمه یا اداره کار بابت غرامات حوادث ۱۷۸
- منجر به فوت ۱۷۹
- ۱-۲-۴- ماهیت حقوقی بیمه عمر و انواع آن ۱۷۹
- ۲-۲-۴- مالکیت وجوه شرکت های بیمه و اداره کار ۱۸۰
- ۵- مالکیت خسارات در قتل و زیان ناشی از جرایم علیه متوفی ۱۸۴
- ۱-۵- امکان مطالبه خسارات ناشی از قتل در کنار دیه ۱۸۴
- ۱-۱-۵- دیدگاه های موجود در جبران خسارات مازاد بر دیه ۱۸۴
- ۲-۱-۵- موضع قانونگذار ایران ۱۸۹
- ۲-۵- مطالبه خسارات ناشی از انواع جرایم علیه متوفی ۱۹۱
- ۱-۱-۵- جرائم علیه حیثیت مادی مردگان ۱۹۲
- ۲-۵- جرائم علیه حیثیت معنوی مردگان ۱۹۸
- ۳-۲-۵- دیه بجايت مرده ۲۰۰
- ۴-۲-۵- مالکیت خسارات ناشی از جرایم علیه حیثیت مادی متوفی ۲۰۱
- ۵-۲-۵- مالکیت خسارات ناشی از جرایم علیه حیثیت معنوی متوفی ۲۰۲
- ۶- مالکیت عایدات مالی ناشی از حقوق فکری متوفی ۲۰۳
- ۱-۶- اختیارات ورثه در خصوص حقوق فکری متوفی ۲۰۴
- ۱-۱-۶- نشر و باز نشر آثار و فرآورده های ذهنی متوفی ۲۰۴
- ۲-۱-۶- حق استرداد اثر و پشیمانی از انتشار ۲۰۵
- ۳-۱-۶- حمایت از حق انتساب اثر به متوفی در سبقت اثر ۲۰۶
- ۴-۱-۶- حمایت از محتوی آثار فکری متوفی علیه سحراب ۲۰۶
- ۵-۱-۶- حدود بهره برداری اقتصادی ورثه از حقوق فکری متوفی ۲۰۷
- ۲-۶- اختیارات ورثه در مطالبه خسارت ناشی از تعرض به حق فکری متوفی ۲۰۷
- ۷- وضعیت حقوق و عایدات مالی که دخول آن در ترکه اختلافی است ۲۱۰
- ۱-۷- طرفیت حق قصاص ۲۱۰
- ۱-۱-۷- اجرا توسط ورثه به طرفیت از متوفی ۲۱۰
- ۲-۱-۷- حق ابتدایی ورثه ۲۱۱
- ۲-۷- طرفیت حق شفعه پس از فوت شفیع ۲۱۳
- ۱-۲-۷- ادله مخالفین ارث پذیری حق شفعه ۲۱۳
- ۲-۲-۷- موافقین ارث پذیری حق شفعه ۲۱۴
- ۳-۷- منافع اعیان «داخل در ترکه» یا «حق ابتدایی ورثه» ۲۱۶
- ۴-۷- ارث پذیری حق قبول یا رد وصیت ۲۱۸
- ۱-۴-۷- موافقین انتقال حق قبول و رد و ادله ایشان ۲۱۸

۲۱۹	۲-۴-۷- مخالفین انتقال حق قبول و رد و ادله ایشان
۲۲۰	۳-۴-۷- قائلین به تقصیل در مسئله و ادله ایشان
۲۲۱	۴-۴-۷- تحلیل موضع قانونگذار در مسئله
۲۲۴	۵-۷- اختیارات ورثه در حق اقاله قبل از تصفیه ترکه
۲۲۵	۸- وضعیت طلب های معلق یا غیر قابل وصول مورث
۲۲۶	۹- جوایز یا سود سپرده های بانکی در فاصله فوت تا تسویه
۲۲۶	۹-۱- حساب های بانکی مفتوحه متوفی قبل از فوت
۲۲۶	۹-۲- حساب های بانکی مفتوحه پس از مرگ متوفی و به نام او
۲۲۹	نتیجه گیری
۲۳۱	منابع

پیشگفتار

تا قبل از تصفیه و تحریر ترکه، صاحبان حق و نیز حقوق متعلق به ترکه متعدد هستند و همین تعدد صاحبان حق و در برخی موارد تراحم حقوق آن‌ها با یکدیگر، وضعیت مالکیت ترکه را با سؤال مواجه کرده است. این حقوق را می‌توان در سه بخش بررسی کرد:

۱- حقوق خود میراث بر ترکه، ۲- حقوقی که دیگران بر ذمه میت دارند؛ ۳- حقوقی که نه به سود نه به زیان میت است که خود بر دو قسم است: الف) اختیاری که عبارت از وصیت میت با غیر اختیاری که عبارت است از میراث میت.

مشهور فقهاء و حقوقدانان و مفسران دین و وصیت را مانع انتقال مال به ورثه نمی‌دانند اگرچه بسیاری نیز در فرض استیعاب ذمه این اساساً مالکیت ورثه را نپذیرفته‌اند و نهایتاً برخی محققین مطلقاً قائل به عدم مالکیت ورثه بوده و امکان مالکیت حکمی یا تداوم مالکیت حقیقی میت را طرح می‌کنند.

تعیین مالک ترکه تا زمان تصفیه و تادیه حقوق و دیون نتایج عملی متفاوتی خواهد داشت و به عنوان نمونه نتیجه را در موارد زیر مورد بحث خواهد کرد و از این جهت حائز اهمیت است: ۱- تعیین مالک نمائات و افزایش ترکه پس از مرگ، تعیین طرف دین در دیون مؤجل متوفی، پس از فوت او، ۲- مالکیت دیه در قتل غیر عمد و دیه عوض از قصاص، ۳- مالکیت خسارات در قتل و زیان ناشی از جرایم علیه متوفی، ۴- مالکیت عایدات مالی ناشی از حقوق فکری متوفی و اختیارات ورثه در مالکیت خسارت ناشی از تعرض به حق فکری متوفی، ۵- طرفیت حق قصاص و حق شفعه پس از فوت مجنی علیه و شفیع و ...

این پژوهش در قالب ۳ فصل تنظیم شده است در فصل نخست، به بازنمایی چیستی شخصیت و اهلیت، ذمه و عهده و سایر واژگان مبنایی در معنا، تعریف و گونه‌های آن، پرداخته ایم، در فصل دوم در مقام تعیین مالک ترکه قبل از تصفیه ضمن معرفی نظریاتی که فقهای اسلام و حقوقدانان مطرح کرده‌اند و بیان دیدگاه قانونگذار در مواد قانونی، به تحلیل فقهی و حقوقی مبنایی و ادله هر دیدگاه پرداخته است و نهایتاً در فصل سوم آثار

فقهی و حقوقی پذیرش تداوم مالکیت متوفی به عنوان نظریه منتخب پژوهش حاضر بررسی و با سایر نظرات در این موضوع مقایسه شده است.

در پایان از مساعدت صاحب امتیاز و مدیر مسئول مجمع علمی و فرهنگی مجد، آقای دکتر سیدعباس حسینی نیک به عنوان ناشر این کتاب و همراهی آقای رامین سلیمانی جهت صفحه آرایی کتاب و خانم پریسا یوسفی مسئول روابط عمومی انتشارات مجد که در چاپ بدون اتلاف زمانی این کتاب بسیار موثر بودند کمال تشکر را دارد.

دکتر فاطمه قدرتی

تابستان ۱۳۹۶